

Åkrahäll

Resultat av och reaktion mot 1960-talets stad

Stadsdelen Åkrahäll har byggts utifrån 1960-talets idéer om en funktions- och trafik-separerad stad. Samtidigt kom stadsdelens bostadsområde att bli en motpol till 1960- och 70-talens bostadsbyggande. "Boken" blev en småskaligt ombonad miljö med plats både för hyresgäster och husägare.

Översiktlig beskrivning av stadsdelsområdet

Stadsdelsområdet Åkrahäll är stort och omfattar i sin östra del rena landsbygdsområden. I söder går gränsen i Kalmarbanan och i väster i Norra vägen. Gränsen följer sedan Transtorpsvägen åt öster fram till Grönskog/Bromaden, där den tar av åt sydost genom skogen för att slutligen sammanfalla med Kalmarbanan cirka en halv kilometer väster om Börseryd. De utbyggda delarna av Åkrahäll ligger i den västra delen av området, på mark som tidigare tillhört Transtorps by, och omfattar industriområden, två stora skolbyggnader, en sporthall med idrottsplan, två f. d. vårdhem, samt ett mindre bostadsområde med enhetligt utformade kedjehus.

Stadsdelens historia och utbyggnad

Fram till mitten av 1900-talet var Åkrahäll i stort sett ett obebyggt landsbygdsområde. Förutom ett par gårdar i byn, bestod bebyggelsen av tre små bostadsfastigheter vid Transtorpsvägen och ett ålderdomshem. Ålderdomshemmet hade anor tillbaka till år 1873, då en av Transtorpsgårdarna hade inköpts av Madesjö kommun för att drivas som "fattiggård", där behövande äldre fick bo mot att de arbetade på gården efter förmåga. År 1893 hade man låtit uppföra ett ålderdomshem på gården.

I början av 1940-talet gavs Nybro möjlighet att expandera norrut och österut på Flyebo, Transtorps och Hanemåla ägor. Delar av de nya markområdena

1941 års ekonomiska karta med dagens vägnät inlagt i orange färg.

planlades år 1945 av stadsarkitekt Gösta Gerdso. Planen, som antogs år 1949, omfattade stora markområden som avsågs bebyggas med bostäder i vad som idag utgör stadsdelarna Kungshall, Fredrikslund, västra Hanemåla, Paradiset och Åkrahäll. I planen fastslogs Norra vägens sträckning så som den ser ut idag från Kalmarvägen upp till Transtorpsvägen. Den byggdes omkring 1960. På båda sidor om den nya vägen tänkte man bygga tre våningar höga lamellhus. Öster om trevåningshusen på Åkrahällsidan planerades ett parkstråk och ett område med 120 småhustomter. Av dessa byggnadsplaner blev dock intet. I början av 1960-talet var omgivningarna i Åkrahäll ännu lantliga.

Vid denna tid uppstod emellertid helt nya problem att lösa för staden. Det gällde först och främst det ökade behovet av skollokaler. År 1962 uppfördes en yrkesskola i Åkrahäll²⁷ på mark som bara några år tidigare avsatts för industriändamål. Samtidigt stod det klart att de gamla realskole- och gymnasiebyggnaderna vid Paradisskolan, trots en ny tillbyggnad, snart inte skulle räcka till för det ökande antalet gymnasieelever. Skolstyrelsen lade därför 1964 fram ett förslag som innebar att en ny gymnasiebyggnad placerades i Joelskogen, men förslaget mötte starkt motstånd både från allmänheten och i stadsfullmäktige. Efter att frågan utretts ytterligare, tvingades man konstatera att det inte fanns någon alternativt centralt belägen tomt, varför utredarna istället föreslog en placering intill yrkesskolan i Åkrahäll som ett alternativ. Efter ett halvårs diskussioner, åtskilliga bordläggningar i stadsfullmäktige och en animerad debatt bland allmänheten togs beslutet att den nya gymnasieskolan skulle byggas i Åkrahäll. Den perifera placeringen kunde främst motiveras utifrån samordningen med yrkesskolan, men även av att gymnasiebyggnaden skulle kunna nyttjas som krigssjukhus i händelse av krig. Mot bakgrund av stadens utvecklingstakt, menade man även att läget i Åkrahäll snart nog skulle framstå som betydligt mer centralt.

En ny plan för Åkrahäll upprättades år 1966 av stadsarkitekt Sune Friström. I planen ändrades den

tidigare avsedda markanvändningen i stora delar av området, från bostäder och industri till "allmänt ändamål". I planen gavs inga närmare anvisningar för hur bebyggelsen skulle placeras eller utformas. Plankartan delades helt enkelt in i några stora markblock eller kvarter avskilda från varandra av grönstråk. Kvarteret närmast järnvägen fick ligga kvar som industrimark. Norr om detta lades det stora kvarteret Gymnasiet och det mindre kvarteret Sjukhemmet. Efter det att staden förvärvat marken år 1967 började Åkrahällsskolan med sporthall²⁸, samt sjukhemmet Ljunghaga²⁹ att byggas. I början av 1970-talet tillkom en industribyggnad (skyddad verkstad)³⁰ i kvarteret Gymnasiet och i industrikvarteret byggdes två industrianläggningar: Bigso pappförpackningar och PLM plåtförpackningar, den senare idag GN industri³¹.

Stora markområden hade nu åtgått i Åkrahäll för det allmännas och för industrins behov, men i hörnan Norra vägen/Transtorpsvägen fanns ännu under 1970-talet ett oexploaterat skogsområde med några igenväxande åkertegar. Här kunde man i slutet av 1970-talet realisera något av tankarna från 1945 års plan och bygga ett område med småhus. Den enda befintliga bebyggelsen på platsen bestod av två bostadshus med tillhörande uthus från 1920–30-talen just i korsningen av de stora vägarna och en gårdsmiljö från slutet av 1800-talet vid infarten till Tallgården³². Dessa tre boningshus finns ännu kvar i området. Nybro Bostads AB lät upprätta en helt ny plan för sammanlagt 92 stycken envånings kedjehus av två olika storlekar, ritade av Poul Stampe. Uppdraget att bygga husen delades mellan O G Ohlssons och Hultmans Byggnads AB. Området stod färdigt 1981.

Bostadsområdet i Åkrahäll, eller "Boken" som det kom att kallas eftersom gator och kvarter refererade till litterära företeelser, som Poetens väg, Käsörens väg och kvarteret Deckaren, kanske kan betraktas som en reaktion mot 1960- och 70-talens storskaliga och segregeringande byggande. Nu skapades en låg och tät miljö där 50 av husen uppläts som hyresrätter,

Fr. v. Mangården från 1800-talets slut, en av 1930-talsvillorna och Åkrahällsskolan.

medan 42 av dem såldes som egna hem. Området och husen blev uppskattade och snart ville flera hyresgäster köpa loss sina hus från bostadsbolaget. Detta beviljades under 1990-talet och NBAB har beslutat att sälja hela sitt hyresrättsbestånd i "Boken", alltså eftersom lägenheter blir lediga. För närvarande (år 2005) finns 22 stycken hyresrätter i området.

Stadsdelens karaktär

Stadsdelens område Åkrahäll som helhet utgör ett exempel på modernismens planläggning, där stadens olika funktioner förlades i från varandra skilda områden. Industrin för sig, de offentliga anläggningarna för sig och boende för sig. Denna uppdelning var ett resultat av det moderna välfärdssamhällets idé om en centralt styrd planläggning och en rationellt ordnad stad. Samtidigt har den "funktionsseparerade" eller "zonerade" staden bilismen som sin förutsättning. Utan bilar och bussar kan människor inte fungera i den moderna staden som bygger på att man snabbt kan förflytta sig mellan de olika stadsfunktionerna. Då gatorna blev till bilder valde samhällsplanerarna att skilja de olika trafikslagen åt. Gatorna blev främst avsedda för biltrafik, men kompletterades med ett nät av gång- och cykelvägar. Bilismen inom bostadsområdena stävades antingen genom att bilarna angjorde parkeringar i områdets ytterkanter och områdenas inre gjordes helt bilfria, eller genom att lokalgatorna utformades som säckgator.

Bostadsområdet "Boken" byggdes utifrån dessa planeringsideal, vilket gett som resultat att området idag upplevs som en egen liten värld. Man råkar aldrig bara "komma förbi" området och det finns sannolikt många Nybrobor som inte har någon egentlig uppfattning om hur det ser ut där. Då man svänger in från Transtorpsvägen lämnar man staden och är bara i "Boken". Denna känsla förstärks av den långt drivna enhetligheten i bebyggelsen. De låga husen som alla liknar varandra kurar skuldra mot skuldra och sluter sig runt de egna lokalgatorna, utan några tydliga rumsliga kopplingar till omgivningen. Några enstaka äldre byggnader i områdets utkant utgör den enda egentliga påminnelsen om att det finns en annan värld eller åtminstone en annan tid, en historia.

Kvarteret "Boken" kan således i vissa avseenden ses som ett resultat av förhärskande tankesätt inom stadsplaneringen under rekordåren. Samtidigt besitter området egenskaper som vittnar om de motreaktioner som kom under 1970-talet mot de torftiga och ofta storskaliga boendemiljöer som byggts under samma period, där helt olika miljöer skapades för dem som ville hyra respektive äga sin bostad. "Boken" är förvisso ett renodlat bostadsområde, men blandar olika boendeformer. Hyresgäster och husägare erbjuds här samma boendekvaliteter. Husen är förvisso mycket lika varandra, tillkomna genom ett rationellt byggande, men inte ensartade. Kulörskillnader i tak och fasader skapar en finstämd variation i bebyggelsen. Det borstade teglets varma jordfärger som blandats upp med träpanel ger en ombonad och hemtrevlig

atmosfär. Enformigheten motverkas också genom husens gruppering och placering. Små husgrupper har placerats i olika riktningar och med inbördes förskjutningar utmed korta, lätt krökta gator. Den rumsliga variationen och de småskaliga perspektiven är välgörande i den relativt flacka terrängen.

Husens främsta signum utgörs av de vita "pannbanden", d.v.s. den liggande panel mellan fönstrens ovasidor och takfoten, som sticker ut från den övriga färgbehandlingen. Alla hus har egen skorsten, eftersom de från början haft egen värmepanna, som dock har tagits bort sedan man övergått till fjärrvärme.

Låga häckar och staket omger många av trädgårdarna, där prydnadsträd och barrväxter dominerar. På vissa gatuavsnitt avslöjar sig hyresrätterna sig genom att trädgårdarna inte är tydligt avgränsade från varandra eller mot gatan. Området omgärdas av små skogsdungar med främst björkar och tallar. De förändringar som gjorts av byggnadernas ursprungliga uttryck är förhållandevis få. De i fasaden infällda uteplatserna har glasats in, träpanelerna har fått nya kulörer och i några fall har garageporten utbytts. Bebyggelsens enhetlighet gör den dock känslig även för små förändringar.

